

Literatūra ir kalbotyra

APIE KELIS KLASIKINĖS JAPONŲ LITERATŪROS ĮVAIZDŽIUS NO TEATRO PJESĖSE (PAGAL SAKMĘ APIE PRINČĄ GENDŽI)

Dalia ŠVAMBARYTĖ

Vilniaus universiteto Orientalistikos centras

Japonų klasikinei literatūrai būdinga aliuzijų kalba ir asociatyviomis prasmėmis apauginti iš kūrinio į kūrinių migruojantys įvaizdžiai. Adekvatus autoriaus užuominos suvokimas skaitytojo sąmonėje išplečia teksto erdvę ir suteikia papildomų argumentų vertinant personažų charakterius bei giluminius poelgių motyvus. No teatro pjesės straipsnyje pasirinktos kaip literatūros žanras, geriausiai iliustruojantis, ką žymi sutartiniai viduramžių japonų literatūros ženklai. Dvi rekvizito detalės ir užkulisiuose likusi vieno kalno dekoracija padeda suprasti emocinę potekstę įvykių, kurie rutuliojasi jų fone ir kuriuos išprovokuoja pirmojo pasaulio romano – Sakmės apie prinčą Gendži – veikėjai.

Kai Japonijoje iš viduramžiais populiarių gatvės vaidinimų susiformavo No teatras, jo spektakliams jau buvo būdinga dialoginė struktūra, nepakitusi iki šių dienų, iš religinių giesmių perimta lėta ir monotoniška melodija ir dramaturginė tendencija pasinaudoti žiūrovui žinomu siužetu, kad būtų perteikti veiksmo dalyvio ar dalyvės subjektyviausi jausmai ir nuotaikos ribinėse situacijose. Kadai patirtos emocijos nuovargio būsenoje, sapne ar prisiminimuose įgyja išdidintus kontūrus, o į pirmą planą netikėtai išsina, regis, nereikšminga pamiršta detalė, kuri koreguoja požiūrį į išgyventą situaciją ir gali turėti pamatinę reikšmę suvokiant personažo charakterį ir poelgio motyvus.

No teatro spektakliai panašesni į mišias už mirusį ar sąmonės proteržius. Juose niekada nebūna dinamiškos įvykių sekos – auditorijai pakakdavo vienintelės užuominos, kad išgalvotų literatūros kūrinių veikėjų, mitologinių personažų ar realiai gyvenusių asmenybių biografijos, likimas, charakterio bruožai, tarpusavio santykiai atgytų jų atmintyje ir duotų postūmį vaizduotei. No pjesės – tarsi jausmo ar situacijos koncentratas. Kartais, remiantis jomis, galima rekonstruoti ar patikslinti tikrąją vieno ar kito literatūrinio įvaizdžio prasmę.

Du kartus Lietuvoje gastroliavusi Japonijos No teatro Kita mokyklos trupė 1999 metais žiūrovams parodė spektaklį „Piliarožių princesė“ (*Aoi no Ue*, 葵上).

XIV–XV amžių sandūroje sukurta pjesė „Piliarožių princesė“, kaip iš esmės visi No tekstai, remiasi medžiaga, kuri buvo puikiai žinoma to meto Japonijos publikai. Šiuo atveju tai – monumentalus Heiano laikotarpio (794–1192) kūrinys *Sakmė apie prinčą Gendži* (*Genji mo-*

nogatari, 源氏物語), parašytas didžiausio klasikinės japonų literatūros klestėjimo metais ir tapęs visos epochos simboliu. Heiano (dabartinis Kiotas) rūmų damos ir intelektualės Murasaki Shikibu (apie 973–apie 1014) penkiasdešimt keturių dalių pasakojimas apie pagrindinio pramanyto herojaus princo Hikaru Gendži¹ (*Hikaru Genji*, 光源氏), o vėliau ir jo netikro sūnaus Kaoru bei vaikaičio Niou gyvenimo istorijas, kupinas meilės nuotykių ir tragiškų nusivylimų, padarė milžinišką įtaką japonų literatūriniam ir kultūriniam gyvenimui, o jo siužeto peripetijos jaudino tiek to meto, tiek vėlesnių kartų skaitytojus.

Aoi, arba Piliarožių princesei, ketveriais metais vyresnei už savo vyrą Spindulingąjį prinčą Gendži, neskirtas joks vaidmuo No spektaklyje, pavadintame jos vardu. Į sceną įnešamas tik rūbas, turintis simbolizuoti sergančią pagrindinę veikėją. Visas dėmesys sutelktas į vieną garbiausių valstybės moterų, Gendži dėdės sosto įpėdinio našlę, – jos kilnybę Šeštojo kvartalo damą² (*Rokujō no Miyasudokoro*, 六条の御息所), čia toliau vadinamą Rokudžio, kurios siela blaškosi negalėdama susitaikyti su viešai patirtu pažeminimu, kai slapta atvykusi į didžiulę sostinės šventę ji susiduria su Aoi palyda, skinančia kelią minioje. Sulaužyta Rokudžio karieta, atskleistas inkognito, miesto apkalbose linksniuojamas jos vardas virsta košmaru išdidžiai damai. Padėtį blogina tai, kad Aoi, nepaisant komplikuočių šeimyninių santykių, daug metų yra žmona vyriškio, su kuriuo Rokudžio kurį laiką siejo meilės ryšys, nutrūkęs ne jos iniciatyva. Rokudžio nervai pakrinka, o tuo metu nėščia Aoi merdėja savo rūmuose. Kyla įtarimai, kad nesveika Rokudžio siela prieš jos pačios valią virsta kerštinga dvasia, apsėdusia varžovę. No spektaklyje piktoji dvasia išvaroma egzorcistų, o romane Aoi miršta, pagimdžiusi sūnų.

Nors Gendži vienintelis turi įrodymų, kas nuvarė žmoną į kapus, jis nejaučia pagiežos Rokudžio, kuri nebuvo atsakinga už savo veiksmus ir prisikentėjo ne mažiau už mirusiąją. Tačiau jis nebesusitikinėja su ja, ir Rokudžio nusprendžia lydėti keturiolikmetę dukterį į Saulės deivę garbinančią Ise maldyklą, kurios karališkąja žyne ši išrinkta. Prieš išvykdamą duktė kartu su motina užsidaro laikinuose Apsivalymo rūmuose Heiano priemiestyje, kurių griuvėsiuose po daugelio metų prasideda kitos No pjesės – „Dvasinio apsivalymo rūmai“ (*Nonomiya*, 野宮) – veiksmas. Pjesės autorius nežinomas, tačiau spėjama, kad ją galėjo sukurti aktorius ir dramaturgas Konparu Zenchiku (apie 1405–1470), vieno iš No teatro įkūrėjų ir pagrindinio teoretiko Zeami (1363?–1443?) žentas, garsėjęs skrupulinga pirminio teksto analize. Kaip tik todėl pjesės tekste išsaugota daug autentiškų Murasaki Shikibu frazių iš *Sakmės apie prinčą Gendži* „Šventmedžio“ (*Sakaki*, 賢木) skyriaus, kuriame pasakojama apie Gendži apsilankymą rūmuose ir jo atsiveikimą su Rokudžio, prieš šiai išvykstant į Ise. Skirtumas tas, kad situacija romane pateikiama daugiausia Gendži akimis, o spektaklyje apie praeitį pakeleivingam budistų vienuoliui pasakoja mirusios Rokudžio vėlė, pasirodanti seniai apleistuose pastatuose per kiekvienas įsimintino susitikimo metines – devinto mėnesio septintą dieną pagal Mėnulio kalendorių. Todėl „Šventmedyje“ Gendži apsilankymo motyvai aiškinami jo nenoru dėl užtęsto nesimatymo pasirodyti nejautriam moteriai, kuri, aukštuomenės nuomone, buvo poten-

¹ Tikrinių vardų rašyba grožinės literatūros kontekste lietuvinama.

² Japonijos sostinė Heianas buvo pastatyta pagal Kinijos miestams būdingą simetrinę stačiakampio plano schemą ir suskirstyta į devynias išilgines zonas, kurias sąlygiškai pavadinsime kvartalais.

potenciali kandidatė į jo antrąsias žmonas, o pjesėje choro žodžiais pateikiama priešinga – Rokudžio versija: „tikra tiesa, kad nusigręžt visiems laikams nuo josios negalėjo, kaip nusi-grėžiama nuo tų, kur širdis skaudina kitų“³. Nors romanistė ir dramaturgas herojų išgyveni-mus prieš pasimatymą ir kiekvieno jų baimę pelnyti beširdžio reputaciją pateikia skirtingai, tiek knygos puslapiai, tiek teatro scena juodu suveda toje pačioje vietoje – Apsivalymo rū-muose. Tiesa, romane rudeniškas peizažas su palyda į užmiestį vienos dienos kelionei išsiruo-šusiam Gendži atrodo „žavingas“, o pjesėje tas pats laikinus Rokudžio namus supantis gamto-vaizdis apibūdinamas šeiminingės nuotaikas atspindinčiais žodžiais: „nykiame kely lydės jį rudens liūdesys beribis“. Po ilgo laiko susitikusius buvusius mylimuosius romane skiria bam-bukinė uždanga, atitverianti įėjimą į Rokudžio miegamąjį. Prieduryje klūpančiam Gendži sun-ku rasti žodžių nejaukiai tylai nutraukti, todėl jis nulaužia mažą šventojo medžio sakakio ša-kelę ir, pakišęs ją po uždanga, prabyla: „Vedamas širdies, kurios jausmai amžini kaip žalia šių lapų spalva, aš įžengiau į vidų pro šventoriaus tvoras, o tu mane abejingumu žėidi“. Rokudžio atitaria eilėmis:

*Prie šventoriaus tvoros
nėra kriptomerijos ženklo.
Kaip galėjai suklyst
nulauždamas medį šventą? (源氏物語・賢木巻)⁴*

Šis eilėraštis toks svarbus, kad *No* pjesėje „Dvasinio apsivalymo rūmai“ jam suteikiamas ypatingas akcentas, kai vėlyvą vakarą vienuoliui griuvėsiuose pasirodžiusi mįslinga moteris, kiek pakeisdama detales, pradeda pasakoti devintojo mėnesio septintos dienos istoriją:

Ta diena, kai Spindulingasis Gendži lankėsi čia, buvo devinto mėnesio septinta diena – ta pati diena kaip šiandien. Tąkart jo rankose buvo sakakio šakelė, kurią pro maldyklos tvorą kilmingajai damai padė-jo, o ji eilėmis jam išsyk kalbėjo: Prie šventoriaus tvoros / nėra kriptomerijos ženklo. / Kaip galėjai su-klust / nulauždamas medį šventą? Eilės savąsias ji sudėjo tą dieną, tą pačią kaip šiandieną.

(謡曲・野宮)

Ką Rokudžio lūpose reiškia Murasaki Shikibu parašytas ir *No* pjesėje pacituotas eilėraštis, galima paaiškinti tik atlikus ekskursą į viduramžiais sukaupą japonų literatūrinių asociacijų fondą.

Asociacijomis pagrįstas menas Japonijai buvo būdingas visais laikais, ir išsilavinusiam Heiano laikų skaitytojui ar Muromači laikotarpio žiūrovui nebuvo sunku suprasti, ką turėjo omenyje romano ir pjesės herojė atsakydama Gendži minėtomis eilėmis ir į jas įvesdama „kriptomeriją“ – žodį, ant kurio šiuo atveju krinta aliuzijos kirtis ir su kuriuo pagal japonų po-etikos dėsnius buvo siejamas Mivos kalno pavadinimas. Užtenka Rokudžio žodžius palyginti su eilėraščiu, įtrauktu į pirmąją imperatoriaus rūmų įsakymu sudarytą japonų poezijos antolo-giją *Kokinwakashū* (*Senosios ir naujosios eilės*, 古今和歌集; X amžiaus pradžia).

³ Vertimai iš klasikinės japonų ir kinų kalbos straipsnio autorės.

⁴ Skliausteliuose čia ir toliau nurodomi cituojamų tekstų pavadinimai originalo kalba.

わが庵は三輪の山もと恋しくは訪ひ来ませ杉立てる門

Mano namai – Mivos kalno papėdė.

Jei galvoji apie mane, ateik prie vartų,

kur auga kriptomerijos. (古今集・雑下)

Senosios Jamato (*Yamato*, 大和) žemės vietovardis Miva (*Miwa*, 三輪), kuris Rokudžio atsakyme princui Gendži stūkso už eilučių, yra žinomas iš daugelio japonų mitų ir folkloro kūrinių, o klasikinėje poezijoje, kaip ir daugelis kitų garsių Japonijos vietovių pavadinimų, jis tapo *utamakura* – pastovia poetinės frazės dalimi.

Toje pačioje antologijoje *Kokinwakashū* (sutrumpintai – *Kokinshū*) yra poetės Ise (?–apie 939) eilėraštis, kuris remiasi ką tik minėta *tanka*, tačiau šįsyk perimdamas Mivos kalno, o ne kriptomerijos įvaizdį:

三輪の山いかに待ち見む年ふともたづねる人もあらじと思へば

Ar verta laukti Mivos kalne?

Juk žinau, kad metai bėgs ir nebus žmogaus,

kuris aplankys mane. (古今集・恋五)

Ise iš sostinės Heiano išvyksta pas tėvą į Jamato žemę, kurioje ir yra Mivos kalnas, prieš tai išsiuntusi eilėrašį savo buvusiam mylimajam Fujiwara no Nakahira. Eilėraštis nėra įprastas, nes Heiano laikais, susirašinėdamos su vyrais eilėmis, moterys beveik niekada nebūdavo tos korespondencijos iniciatorės. Laiškuose, kaip ir piršlybose, pirmojo žodžio teisė būdavo paliekama vyrams. Literatūros kritikas Hideo Suzuki tai sieja su moteriai rodomos pagarbos tradicija: bendraujant skirtingos padėties žmonėms, pirmas visada kalba pavaldinys arba prašytojas. Šiuo atveju viskas kitaip – Ise pati kreipiasi į vyrą (1, 148–152).

Grįžkime prie pirmojo cituoto *Kokinshū* eilėraščio, kurio autoriaus vardas buvo laikomas profesine antologijos sudarytojų paslaptimi, todėl viduramžiais tikėta, kad jį sukūrė pats Mivos kalno dievas, tačiau iš tiesų jo autorė yra moteris, kuri kviečia vyriškį į savo namus. Toks visuotinai priimtų normų pažeidimas atrodytų nenatūralus, jeigu kviečiamasis būtų paprastas vyriškis. Tačiau atmetus versiją, kad kalno dievas yra eilėraščio autorius, galima teigti, kad jis yra eilėraščio adresatas. Tuomet logiškas atrodo spėjimas, kad čia kalbama apie kalno dievo ir žemės moters sąjungą. Dievo atėjimo palaiminta mergelė yra jo žynė ar vaidilutė, kuri ištikimai laukia savo garbinimo objekto.

712 metais pasirodė seniausias Japonijos istorijos metraštis *Kojiki* (*Užrašai apie senovės darbus*, 古事記), prasidedantis nuo šintoistinių mitų apie žemės ir dangaus sukūrimą, vėliau pasakojantis imperatoriškosios dinastijos istoriją nuo jos dieviškųjų protėvių iki VII amžiaus įvykių, kai šalį valdė imperatorė Suiko. Metraštyje gausu liaudies kūrybos elementų – legendų, pasakų, giesmių. *Kojiki* pasakojimas apie Akaiko (赤猪子) ir imperatorių Jūriaku (Yūryakutennō, 雄略天皇, valdė 456–479) prasideda žodžiais: „Valdovas iškylaudamas priėjo Mivos (美和) upę ir ant kranto išvydo mergužėlę, rūbus mazgojančią“. Hidronimas „Miva“ kituose literatūrinuose šaltiniuose paprastai rašomas hieroglifais 三輪, nes Hase upės žemutinė dalis, kuri literatūroje turi savarankišką įvaizdį, teka Mivos (三輪) kalno (dab. Naros prefektūra) papėde. Taigi čia, ant Mivos upės kranto, pasilenkusi skalbiasi gražuolė, kuri staiga išgirsta bal-

są vyro, siūlančio jai savo meilę. Kitas jūdviejų susitikimas įvyks po aštuoniasdešimties metų, kai neatpažįstamai pasenusi Akaiko pati ateis į amžinai jauno imperatoriaus rūmus priminti užmiršto vedybų pažado, kurio išpildymo ji kantriai laukė visą gyvenimą, atstumdama kitus gerbėjus ir pasmerkdamą save vienatvei.

Savo apgailestavimą, kad nebegali vesti ištikimosios senutės, Jūriaku išreiškia eilėmis, matyt, prisiminęs senovinę dainą, kuria į Mivos šventyklos vaidilutes būdavo kreipiamasi per *utagaki* – kaimo šventes, kai ant kalno ar aikštėse susirinkę jauni žmonės ieškodavo sau poros poezija, dainomis ir šokiais:

みもろの巖白檮が本白檮が本ゆゆしきかも白檮原童女
Deja, neliečiami šventieji ažuolai maldykloje,
kurią atėjimu pagerbia Mivos⁵ dievas, –
šventieji ažuolai neliečiami
kaip ir mergelė – jų lauke. (古事記・下つ巻)

Tačiau mums svarbesnis pirmasis Akaiko ir Jūriaku pasimatymas: iš toli atvykęs svetys aplanko jauną merginą, kuriai šioje istorijoje bus skirtas ištikimos garbintojos vaidmuo. Susitikimo dekoracija – Mivos upė, už kurios stūkso to paties pavadinimo kalnas.

Taigi kas yra Mivos kalno dievybė, garbinama seniausioje Japonijos šintoistinėje Omivos maldykloje (*Ōmiwa jinja*, 大神神社), kuri stovi dabartiniame Naros prefektūros Sakurai mieste?

Kojiki skyriuje apie imperatorių Sudžiną (*Sujin tennō*, 崇神天皇; į sostą įžengė 97 m. pr. Kr.) pasakojama, kad jo valdymo metais šalį siaubęs maras. Kartą jam sapne pasirodęs didysis dievas Omononuši (*Ōmononushi*, 大物主の大神), kuris liepęs pavesti jį garbinti žmogui, vardu Otataneko. Surastasis Otataneko paaiškino esąs provaikaitis šviesiausiojo Kušimikatos, gimusio iš dievo Omononuši santuokos su mergele Ikutamajori. Dievo valia buvusi įvykdyta ir visos nelaimės iškart palikusios šalį.

O kalbant apie tai, kaip buvo sužinota, kad žmogus, vardu Otataneko, esąs dieviškos kilmės, reikia pasakyti, kad minėtoji Ikutamajori garsėjusi nepaprastu grožiu. Buvęs ten ir jaunikaitis, kuriam stotu nė vyriškumu niekas negalėtų prilygti. Ir štai kartą nakčia jis slapčiomis pas ją atėjo. Išsyk krito jiedu kits kitam į akį ir prisiekė ištikimybę, ir buvo kartu kasnakt, kol ne taip ilgam laikui praėjus, jaunoji mergelė pastojo. Tačiau tėvai, nieko apie tai nežinoję, stebėjosi išvydę ją artigalę, ir klausė jos: „Matome aiškiausiai, kad su vaiku esi. Kaip galėjo šitaip atsitikti, jei vyro neturi?“ O mergelė taip jiedviem kalbėjo: „Yra vienas puikus jaunikaitis. Nežinau, nei kuo vardu, nei iš kur kilimo. Kiekvieną naktį jis pas mane ateina, ir mudu būname kartu. Taip tad išėjo, kad po širdim nešioju“. Išgirdę tokį atsakymą, tėvai panūdo sužinoti, kas galėtų būti tasai jaunas vyras, todėl pamokė dukterį: „Pabarstyki prie patalo raudonžemio, burttų galių turinčio, tada paimki suverptų kanapinių siūlų kamuoliuką, įverki galiuką į adatą ir prismeiki prie jo apdaro krašteliu“. Padarė duktė sulig pamokymu, o kitam rytui išaušus, išvydo, kad kanapinis siūlas, kur adata prismeigtas buvo, pro durų užrakto skylę laukan nutįsęs, ir tik trys siūlo ringės kambary li-

⁵ Japoniškai vartojamas žodis *mimoro* (hieroglifais – 御諸 arba 三諸), reiškiantis apskritai „dievybės buveinę“ – šventą medį, kalną ar maldyklą. Tačiau *Kojiki* tekste jis paprastai žymi konkretų objektą – Mivos kalną arba Omivos maldyklą (žr. toliau straipsnio tekste).

kusios. Patyrę, kad svetys pro užrakto skylę bus išėjęs, pasekė siūlą ir, atkeliavę prie Mivos kalno, rado dievo maldyklą. Taip ir žinoma, kad anas iš dievo gimęs. O kad kanapinių siūlų tik tos trys ringės tebuvo likusios, tai ir tenykštį kraštą Trižiedžiu pavadino, antraip tariant Miva. (古事記・中つ巻)

Kojiki tekste „Mivos“ pavadinimui kiniški hieroglifai 美和 parinkti pagal skambesį ir ne-reiškia „trijų žiedų“, tačiau vėliau įsigalėjo hieroglifinis užrašymas, atitinkantis žodžio prasmę, tai yra 三輪. Vardas *Ikutamajori* (*Ikutamayoribime*, 活玉依毘売) reiškia mergele, kurios kūną yra užvaldęs brangakmenis (*tama*), kitaip tariant, šventa dvasia. Mivos dievas – žmogumi virstantis žaltys, ir pati vietovardžio kilmę aiškinanti Mivos legenda yra sukurta pagal tipišką dieviško žalčio ir mirtingos moters sąjungos siužetą.

Tiesa, No teatro pjesėje „Miva“ (*Miwa*, 三輪, autorius nežinomas) dievas virsta deive. Budistą išminčių Genpiną (realus Heiano laikotarpio pradžios asmuo), kuris vienišas gyvena trobelėje prie Mivos kalno, kasdien aplanko moteris, atnešanti žvaigždanyžio šaką su kubilėliu vandens, koks paprastai atnašaujamas prieš budistinių altorių. Pirmajame nuodėmių išganymo meldžiančios moters ir išminčiaus dialoge su choro intarpais ir naudojamomis kinų bei japonų klasikinės poezijos citatomis kalbama apie išminčiaus vienvatę, liūdną rudenišką kraštovaizdį ir gyvenimo netvarumą. Galiausiai moteris paprašo rūbo, kuriuo galėtų apsiginti nuo šalčio vėlyvo rudens naktimis. Gavusi rūbą iš išminčiaus, lygiai kaip dzenbudistas mokinys gauna apsiaustą iš savo mokytojo, ir paklausta, kur gyvena, moteris atsako:

Gyvenu Mivos kaime, kurs netoli nuo kalno papėdės. Kaip sakoma tose eilėse, „mano namai – Mivos kalno papėdė. Jei galvoji apie mane...“. Taip, tik kodėl turėtumėt pas mane ateiti jūs? Nebent jei neramu dėl manęs bus, tuomet „ateik“.

C h o r a s. „Ateik į svečius, suradęs vartus, kur auga kriptomerijos“, – pasakė ir pranyko, lyg skradžiai žemę dingo. (謡曲・三輪)

Netrukus pas išminčių apsilanko žmogus iš Mivos kaimo Jamato žemėse, kuris papasakoja, kad nuėjęs pasimelsti šviesiausiajam Mivos dievui ant dieviškojo kriptomerijos medžio šakos išvydo pakabintą išminčiaus rūbą ir išsyk atskubėjo šiam pranešti. Pradeda aiškėti, kad pas garbujį vienuolį su atnašomis vaikšto pati Mivos kalno dievybė, pasivertusi kuklia moterimi. Pasiryžęs išsiaiškinti teisybę, išminčius išsiruošia prie Mivos kalno, kur randa dvi kriptomerijas ir prie jų prikabintą savo vienuolišką apdarą, o ant apdaro kraštelių – aukso raidėmis užrašytą eilėrašį:

三つの輪は、清く淨きぞ唐衣、くると思ふな、取ると思はじ

Trys ratai sukasi...

Ir apdaras – švarus, nesuteptas,

tu nemanyk, kad man davei,

ir nemanyšiu aš, kad paėmiau.

Šiame eilėraštyje susieina daug žinomų motyvų. Čia be vargo galima atsekti istoriją apie tą patį vienuolį Genpiną, kuris atsisakė priimti rūbą iš pakeliui sutiktos moters, ar jo eiles apie skaidrioje Mivos upės tėkmėje išskalauto drabužio rankoves, kurios niekada nebebus suteptos. Tačiau įdomiausia pažvelgti, kaip šintoistinį krūvį turinčiame Mivos pavadinime atsiranda bu-

distinė konotacija. „Miva“ – dviskiemenis japoniškas vietovardis, kuris reiškia „trys žiedai“, arba „trys ratai“. Tačiau tais pačiais hieroglifais rašomas ir budistinis terminas, nusakantis tris išmaldos veiksmo grandis – duodantįjį, imantįjį ir pačią auką.

Idėja apie tradicinės japonų tikybos šintoizmo ir importuotos religijos budizmo taikų sugyvenimą pjesės tekste pasireiškia naivoka budistinių ir šintoistinių personažų samplaika, sutrikdančia įprastą Mivos kalno siužeto ritmiką. Tačiau Mivos legendos interpretacija, kurią choro žodžiais pateikia moters pavidalu iš kriptomerijos medžio pasirodanti dievybė, nedaug kuo skiriasi nuo *Kojiki* pasakojimo:

C h o r a s. Jamato žemėje ilgus metus gyveno vyras ir žmona meldami, kad amžini būtų jųdviejų jausmai, kaip amžina per aštuoniskart po tūkstantį kartų yra smaragdinė kamelijos lapų spalva.

Tačiau tas vyriškis, nors ateidavo naktimis, dieną nė sykiu nebuvo pasirodęs, ir vieną vakarą, kai meilčiai jiedu šnekučiavosi, žmona jam tarė: „Sakyk, mano pone, kokia yra priežastis, dėl kurios išstisus metus ir mėnesius nenori regėti manęs dienomis. Kodėl manęs nelankai, kol nestoja naktis, kaip juodos uogos tamsi? Labai neramu man širdy. O kad taip mudu niekad nesiskirtume ateity!“. Ir atsakė jai vyras šitaip kalbėdamas: „Teisingi tavo žodžiai, bet gėdijuosi aš savo atrodymo, o dienos šviesoje visi mano paslaptį sužinotų, tad nuo šiolei tavęs verčiau nebelankysiu ir priesaikų nebesakysiu“. Niekas jo nuoširdumu nebūtų suabejojęs, ir ne veltui išsiskyrimo liūdesys užgulė jai krūtinę, bet pasiryžusi sužinoti, kur jo namai, paėmė siūlų ritę ir, adaton galą įvėrusi, jam į marškinių kraštą išsiūti skubėjo, ir širdies balso klausydama, su ritiniu rankoje iš paskosėjo.

M i v o s d i e v y b ė. Driekiasi siūlas tolyn lyg liauno gluosnio šaka.

C h o r a s. Ilgas kaip ateitis, kur būtų jiedviem skirta, jei pažadais sujungt ją kuo greičiau galėtų ir kita vėrinio galą surast jėgų nebūtų pašykštėta. Vyniojas siūlas palengva lyg voro nuausta gija... Ilgas jos kelias sustoja staiga šio kalno papėdėj ties šventoriaus tvora, kur kriptomerija pažeme tiesia šakas. Kas tai? – aikteli priblokšta, – ar tai žmogaus, kuriam esu pasižadėjus, figūra? O kadangi to siūlo tebuvo trys kilpos likę, tai ir medį pavadino „kriptomerija, kur Trižiedė Mivą žymi“. Seniai seniai praėjo tie laikai, ir aš droviuosi apie juos kalbėti.

Nepaisant paskutinių žodžių, dievybė išminčiui papasakoja dar vieną šokių iliustruotą legendą apie tai, kaip Ise šventykloje garbinama Saulės deivė Amaterasu pasislėpė uolėtame urve ir kaip dievams pavyko ją išvilioti surengus spektaklį priešais urvo angą. Išklausęs istoriją, išminčius bunda iš miego. Pjesė „Miva“ baigiama choro žodžiais:

Gerai pagalvokit, juk Ise ir Mivos dievybės, juk Ise ir Mivos dievybės buvo vienas kūnas, dabar – du. Nežinia, sakyti ar ne, kad dieviškame būste po uolų užraktais užsklęsta aušra jau švinta ir pasakiškas sapno apreiškimas dingsta pabudime, kurs širdį prislėgs, deja. Pabudime, kurs širdį prislėgs.

Būta versijų, kad dievybė, kuri danguje vadinosi Amaterasu, žemėn nusileido dviem pavidalais, garbinamais Mivoje ir Ise. Išminčiaus sapne jos vėl tampa neatskiriamos, o jo įžanginė vienvėdis pjesės pabaigoje tarsi sušildoma iš urvo išėjusios Saulės. Pirmojo dialogo būdvardį *sabishi* – „nykus“ pakeičia žodis *omoshiro* – „žavus, įdomus“, kurio etimologija čia ir aiškina.

Kai deivė Amaterasu pravėrė urvo uolas, nusigiedriję amžinosios tamsos debesys, saulė su mėnesiu suspindusi skaisčia šviesa ir žmonių veidai nušvitę balčiausia spalva, o deivė ištarusi: „pažvelkit, veidai balti (omoshiro) – kaip įdomu“.

Pabudęs iš šintoistinių dievybių šokių ir vaidinimų pasaulio, kurio dalimi, kad ir trumpam, buvo tapęs, vienuolis ne be apgailestavimo sugrįžta į savo atsiskyrėlišką būtį.

Pjesę „Miva“ su pjesėmis apie Rokudžio sieja nebent tai, kad jos visos yra No teatro dalis. „Dvasinio apsisvalymo rūmuose“ pakartotas *Sakmės apie princą Gendži* eilėraštis, kuriame minimos su Mivos kalnu susijusios kriptomerijos, taip pat nėra kuo nors išskirtinis bendrame japonų klasikinės literatūros kontekste, – standartinių frazių su Mivos kalnu japonų poezijoje pasitaiko nuo *Kojiki* ir pirmosios poezijos rinktinės *Man'yōshū* (*Milijonų amžių rinktinė*, 万葉集; VIII amžius) laikų. Be to, visoje gausioje japonų poetikoje Mivos kalno asociacijų laukas yra daug platesnis, nei čia nagrinėtas vienas jo aspektas. Tačiau to paties pavadinimo No teatro pjesė vertinga būtent tuo, kad, kaip ir kiti No tekstai, laisvai interpretuodama žinomą legendą, ji suteikia žiūrovui galimybę pajusti pačią jos esmę. Būtent pajusti, nes No kūrėjas niekada neteigia idėjos, o tik veikia žiūrovo jausmus, dažniausiai operuodamas personažų nuotikos kaita. Išėjęs po spektaklio, žiūrovas gali nebeprišiminti veiksmo sekos ir pro sąmonę prastylančių detalių ar nuosekliai paaiškinti savo įspūdžių, tačiau, nesąmoningai pasinėręs į lėtą vyksmą ar transinį šokį, suteikiantį jam laiko mintimis nuklysti į savo praeitį ir išgyvenimus, jis išsineš iš teatro emociją. Ir galima neabejoti, kad „Miva“ – tai bendrumo džiaugsmas, kurį pakeičia širdį gnaibanti tuštuma pabudus iš malonaus sapno, iš šilto artumo sugrįžus į šaltą vieatvę.

Sakmės apie princą Gendži veiksmas sukasi apie pagrindinį herojų. Jis, imperatoriaus sūnus ir imperatoriaus tėvas, – tarsi turinio ašis. Jam negali atsispirti nei jaunos, nei senos moterys, jis teikia meilę gražioms ir negražioms ir pats semiasi iš jų jėgų. Gendži daro klaidų, patiria skausmo, išgyvena netektis ir neranda laimės šlovėje, tačiau šintoistiniams *Kojiki* dievams taip pat nestigo žmogiškų silpnybių ir vis dėlto jie turėjo galią sutelkti apie save juos garbinančią bendruomenę.

Savo eilėraštyje, kuriuo „Šventmedžio“ skyriuje pasitinka princą Gendži, Rokudžio mini tik kriptomerijas, tačiau už jų slypi neištartas, bet įsisažmonintas Mivos kalnas – dievo ir žmogaus jungties simbolis. Mivos eilėraščio teiginį paversdama neiginiu, užsisklęsdama nuo Gendži ir nepripažindama, kad jis yra laukiamas, Rokudžio atsiriboja nuo jos mikrokosmą valdančio absoliuto, jungiančios, gelbstinčios jėgos ir lieka visiškai viena savo aistrų valdžioje. Išpasakojusi nostalgiskus prisiminimus apie pasimatymą su mylimuoju Dvasinio apsisvalymo rūmuose, Rokudžio dingsta, bet, niekaip negalėdama atleisti už kadaisę įžeistą garbę, vėl sugrįžta pas miegantį vienuolį karietoje, sulaužytoje per šventėje kilusį konfliktą. Ji prašo nusiramimo savo besiblaškančiai sielai, kuri nepajėgia išsivaduoti iš budistinės samsaros, besisukančios kaip vežimo ratas ir pasikartojančios kaip devinto mėnesio septinta diena.

Ar mūsų dievai priims tuos, kur nesibaigiančius gyvenimo ir mirčių kelius klajoja, – turbūt nežino niekas. Vėl į karietą sėda, bet ar atvers vartus neramišs būties namai liepsnojantys, ar leis ištrūkti anapus?
(謡曲・野宮)

– gieda choras, kol Rokudžio vėlė, lėtai sukdamasi, traukiasi už scenos uždangos...

Aoi nebuvo pirma Rokudžio auka.

Kartą lietingą vakarą Gendži su keliais kitais vyrais kalbėjosi apie pažinotas moteris. Tačiau jo bičiulis ir svainis – Imperatoriaus garbės kuopos generolas leitenantas (*Tō no Chūjō*, 頭の中將) – papasakojo apie gražią nelabai aukštos kilmės merginą, kurią lankė trejus metus ir su kuria susilaukė dukters. Anot generolo leitenanto, ji nebuvo pavydi, nepriekaištavusi dėl retų pasimatymų su mylimuoju ir kantriai laukdavusi jo dieną naktį. Todėl Gendži draugas labai nustebo, kai vieną dieną ji dingo kartu su vaiku, kaip vėliau paaiškėjo, pabūgusi iš įtakingos giminės kilusios jo žmonos grasinimų, dėl kurių jam niekada nesiskųdavusi. Atmintyje išsaugojęs tylios ir drovios moters paveikslą, jis su ja daugiau nebesusitikio.

Tačiau susitikio princas Gendži. Prieš vieną iš slaptų vizitų pas Šeštojo kvartalo damą – Rokudžio – jis užsuka aplankyti savo senos žindytės, gyvenančios sostinės Penktajame kvartale. Pasiuntęs pakviesti pieno brolio Koremicu, kad šis atidarytų užšautas savo motinos namų duris, Gendži iš dyko buvimo dairosi po „slogią“ gatvę ir šalia auklės namų pamato „naują sieną iš eglutės sudėliotų puskiparisio lentelių, aukštyn pakeltus keturis ar penkis medžių pamuštu pinučių viršulangių, angose užleistas šviesadengtes, švytinčias baltumu ir vėsa, už jų šmėkščiojančius dailius veidelius ir į jį žvelgiančias akis“. Nusprendęs, kad niekas čia jo neatpažins, Gendži nutaria atidžiau patyrinėti kuklų kaimynų būstą.

Šalimais skiausių lentų tvorele jaukiai rangėsi sodri vijoklio žaluma, o baltos gėlės užsimiršusios šypsojosi pravirais žiedais, tarsi tik jos vienos niekada nebūtų pažinusios surauktų antakių rūstumo.

– Paklausu tos, kuri tenai⁶, – sumurmėjo Gendži.

Vienas lydinčiųjų karininkų priklaupęs tarė:

– Tą gėlę vadina menuviu, jos baltus žiedus – „vakaro veidais“. Kad ir kas davė jai tokį vardą, matyt, pamatė joje žmogaus akis ir veidą, o dabar žiūrėkit, kur ji auga – prie šito skurdaus namo.

Namas iš tiesų buvo skurdus, veikiau lūšnelė, ir tokių šioje neprižiūretoje gatvėje buvo dauguma. Tai šen, tai ten suklypusios sienos vos besilaikė ant pamatų, ir augalai šliaužte bandė kabintis į visai pasitikėjimo nekeliančias stogų atbrailas.

– Kokia nepavydėtina gėlių dalia! Eik, nuskink man kekę.

Pasiųstas karininkas įėjo į kiemą pro pakeliamus vartus, paremtus ant įsprausto baslio, ir nusilaužė šakelę.

Iš gatvės žiūrint, labai varganai atrodęs namas nuo kiemo buvo atskirtas grakščiomis slankiosiomis durimis, kuriose pasirodžiusi miela patarnaujanti mergaitė ilgomis lengvo geltono šilko sijonkelnėmis pamajo jam prieti. Ištiesusi smilkalų kvapo tirštai prisigėrusių baltą vėduoklę, ištarė:

– Padėkite gėles ant jos, kai teiksit savo šeimininkui. Kad ir labai neverta ceremonijų ta šaka atrodo, čia jai bus vieta.

Padaręs, kaip buvo patarta, karininkas išskleistą vėduoklę su žiedais atidavė kaip tik tuo metu pro vartus atskubėjusiam Koremicu, o šis įteikė ją princui Gendži. (源氏物語・夕顔卷)

Šiame trumpame epizode žodis „baltas“ pavartotas kelis kartus: baltos šviesadengtės, balti žiedai, balta vėduoklė. Tai – tyrumo spalva, bet ir efemerškumo, laikinumo simbolis. Ir

⁶ Citata iš *Kokinshū* antologijos nežinomo autoriaus eilėraščio:

*Paklausu tos, kuri tenai toli:
sakyk man, kuo vardu gėlė,
šalia tavęs baltai pražydusi.*

būtent ši atnašaujančios žynės rūbo spalva su joje slypinčiu erotišku moteriškumu vyrauja vi-same *Sakmės apie princą Gendži* „Vakaro veidų“ skyriuje.

Vasarą būdavo įprasta vėdintis baltos spalvos vėduoklėmis, tačiau blogu ženklų laikyta, jei tokia vėduoklė būdavo dovanojama priešingos lyties atstovui. Šiaip ar taip, Gendži susidomi moterimi, kuri pasiūliusi savo vėduoklę, kad gėlių šakelė būtų deramai įteikta, spėjo žaismin-gai brūkštelėti ant jos eilėraščių:

*Man nuojauta kužda,
kad esi tas, kurs
baltu rasos spindesiu
menuvio žiedus nutvieskia.*

Šios užuominos užtenka, kad Spindulingasis princas suprastų esąs atpažintas, ir, kurstomas smalsumo, jis įsitraukia į savotišką slėpynių žaidimą su Menuvio žiedų dama (*Yūgao*, 夕顔), kaip nuo šiol ji bus vadinama. Nusiuntęs eiliuotą atsakymą, jis nedelsdamas paveda Koremicu išsiaiškinti, kam priklauso namas žindyvės būsto kaimynystėje. Koremicu tyrimas užtrunka kelis mėnesius, ir nors dama imasi visų atsargumo priemonių, kad jos tapatybė nebūtų at-skleista, palengva pradeda aiškėti, kad tai ta pati moteris, apie kurią lietingą naktį pasakojo generolas leitenantas.

Rudenį Gendži pradeda lankytis jos namuose slėpdamas savo veidą ir kilmę. Nors dėl jos praeities jis irgi nėra tikras, vis dažniau lygina ją su ramia, nuolankia ir savimi nepasitikinčia moterimi iš draugo pasakojimo. Apsimesdami, kad nežino, kas yra kitas, jiedu nusikelia į sa-vo susikurtą nerealų pasaulį, kur gali susitikinėti nepaisydami luomų skirtumo ir ankstesnės gyvenimiškos patirties (2, 87–88). Aštunto mėnesio penkioliką dieną pagal Mėnulio kalendo-rių (nelaiminga diena vyro ir moters sąjungai) jis visą naktį praleidžia jos namuose, o paauš-riais yra pažadinamas aristokratišką ausį šurpinančių prasčiokų gatvės garsų už kambario sienų, nors toks neįprastas rytmetis turi ir savotiško žavesio.

白栲の衣うつ砧の音も、かすかに、こなたかなた聞きわたされ、空とぶ雁の声とり集めて忍び
がたきこと多かり。

*Šen ir ten – visur aplinkui girdėjosi prislopę dūžiai kultuvės, velėjančios baltus skalbinius iš popierme-
džio žievės pluošto. Susigėrę ore su padange skrendančių laukinių žąsų gagenimu, jie spaudė krūtineje
nebetveriančių širdį.*

Kad galėtų netrukdomas pabūti su Menuvio žiedų dama, Gendži tą pat rytą išsiveža ją į „vienus rūmus“ (なにかしの院) – užmiesčio namą, tokį apleistą, kad į galvą nejučia ima lįsti mintys apie nelabas dvasias. Kaip vaikas bijanti tamsos, paprasta ir be pretenzijų, ji atrodo tikra priešingybė jos kilnybei Rokudžio, kurią Gendži jaučiasi išdavęs. Tačiau Menuvio žiedų dama turi savo paslapčių: prisipažinęs, kas esąs, jis nesulaukia to paties iš jos.

Tą naktį vaiduokliškuose rūmuose miegančio Gendži galvūgalyje pasirodo labai graži mo-teris, kuri karčiais žodžiais priekaištauja, kaip jis drįsęs išmainyti ją į daug žemesnės kilmės konkurentę. Išsigandęs Gendži pabunda, kad pamatytų šalia gulinčios mylimosios agoniją, stingstantį mirusiosios kūną ir deglo šviesoje švystelėjusią tą pačią moters figūrą, kuri galėjo būti ir greičiausiai buvo įžeistos Rokudžio dvasia.

Po siaubingos nakties ir slaptų laidotuvių apeigų Gendži sukrėstas atgula į ligos patalą. Tik jam pasveikus mirusios damos tarnaitė papasakoja visą šeimininkės istoriją ir patvirtina, kad ši susitikinėjusi su Gendži bičiuliu generolu leitenantu. Gendži šnekasi su tarnaitė apie prarastą mylimąją, silpną, reikalingą vyro globos ir pasiduodančią visiems jo įgeidžiams, ir netektis atrodo dar skaudesnė.

耳かしがましかりし砧の音を思し出つるさへ恋しくて、「正に長き夜」とうち誦して臥したまへり。

Net prisiminimuose apie kultuvę, nuo kurios dūžių kadaise norėjosi užsiimti ausis, ji buvo jam miela, ir jis atsigulė su eilėraščio žodžiais lūpose: „Ištis ilga naktis“⁷.

Istorijoje apie Menuvio žiedų damos gyvenimą ir mirtį itin reikšmingos yra dvi rekvizito detalės – kultuvė ir balta vėduoklė. Pirmiausia – apie pastarąją.

Nežinomų autorių No pjesėse, sukurtose pagal „Vakaro veidų“ skyriaus siužetą, – „Menuvio dama“ (*Yūgao*, 夕顔) ir „Pinučių viršulangiai“ (*Hajitomi*, 半部) – kalbama ne apie paskutinę nelaimingos moters naktį, o apie akimirkas, praleistas kartu su Spindulinguoju princu. „Pinučių viršulanguose“ vienuolis asketas po devyniasdešimt dienų trukusio religinio vasaros užsidarymo atlieka apeigas, melddamasis už savo paties Budai paaukotas gėles ir vietoje paaukotųjų ruošdamasis suteikti antrą gyvenimą į merktuvą surinktoms naujoms⁸. Tačiau

Tas, kuris nenori skindamas sutepti rankomis gėles, budoms praeities ir dabarties, ir ateities jas žemėj augančias padovanoja.

Tai pirmieji scenoje pasirodžiusios moters žodžiai. Ji kalba už baltą gėlę, kuri sukelia vienuoliui nuostabą, nes tarp kitų „šypsos užsimiršus pravirais žiedais, lyg antakių rūstumo tik ji viena pažinusi nebūtų“. Moteriai priminus, kad šią gėlę vadina „menuviu“, o jos žiedus „vakaro veidais“, apie ją pačią asketas teišklaušia tiek, kad ji yra iš Penktojo kvartalo. Vos vienuolis spėja nusukti akis, moteris dingsta už aukojamų gėlių, „tik savo grožį baltame žiede palikusi kaip atminimą“.

Iš tenykščių vietų gyventojų vienuolis sužino visą istoriją apie Menuvio žiedų damos susitikimą su princu Gendži ir kokį vaidmenį judviejų pažinties dieną suvaidino baltoji vėduoklė. Patartas savo pašnekovo, išsyk supratęs, kieno vėlė jį aplankė, asketas iškeliauja į Penktąjį kvartalą pasimelsti už mirusiąją. Čia pro pinučių viršulangi Menuvio žiedų dama liūdnei žiūri į paskutinių saulės spindulių nutviekstą nykų rudenišką peizažą ir namo vartus užžėlusias piktžoles. Pasirodžiusi apeigas atlikti atėjusiam asketui, ji pasakoja apie vakarą, kai princas Gendži pirmąkart pamatė šiuos namus.

C h o r a s. [...] Jis Koremicu kvietė pas save ir paliepė nuskinti gėlę tą, ir smilkalų svaigiu kvapu kraštus baltos vėduoklės iškvėpinus, aš skintą žiedą jam siunčiaiu.

M e n u v i o ž i e d ū d a m a. Ir princas Gendži susimąstęs žvelgė.

⁷ Į japonų kalbą išversti žodžiai iš toliau cituojamo viduramžių Japonijoje ypač mėgto Tang epochos kinų poeto Bai Juyi (772–846) eilėraščio „Klausant kultuvės naktį“.

⁸ Ikebanos menas taip pat kilo iš budistinių gėlių aukojimo, pradžioje vadinto „gėlių statymu“, apeigų.

C h o r a s. Ir tarė: „Klausiu tos, kuris tenai“, bet jei tada jam niekas neatsakęs būtų, koks vardas tos gėlės, jis niekad turbūt nebūtų jiedviem lemtų akimirku pažinęs. Jis rankomis vėduoklę liečia lyg pasimaitymą paskyręs su meilės pažado džiaugsmu.

Nors abiejose pjesėse pagal „Vakaro veidų“ skyrių istorijos šerdis yra ne lemtingos nakties drama, o dviejų žmonių meilė, spektaklyje „Menuvio dama“ mirties nuojauta nuolatos tvyro ore. Keliaujantis vienuolis iš Bungo žemės Kiūšiū saloje, lankydamas žymias sostinės vietas, užklysta į Penktąjį kvartalą, kur išgirsta iš namo sklindančią dainą:

*Nežino mėnuo,
kokį jausmą slepia kalnas,
viršum kurio jis įpusėja kelią,
galbūt nutrūksiantį
tuščiam dangaus skliaute.⁹*

Pasirodžiusi moteris pasakoja jam, kad ponia Murasaki šią vietą pavadino tiesiog „vienais rūmais“. Su vienuoliu aptardama *Sakmę apie princą Gendži*, moteris primena, kas buvo rašoma „Vakaro veidų“ skyriuje, Spindulingojo princą istoriją pradėdama nuo jos kilnybės damos iš Šeštojo kvartalo, su kuria jį siejė „nepaprasti jausmai ir pažadai“ ir pakeliui pas kuria jis pamatęs nežinomą gėlę – menuvį.

Jausmingi žodžiai širdyje įstringa, kai siela virpa kaip balta rasa, pakibusi ant lapo krašto. Pažinę meilės tylų džiaugsmą, rudens lemties jie viens kitam nesykrė, nors tos pačios spalvos vėduoklė buvo miegamojo kambarį. (謡曲・夕顔)

Kas ta rudens lemtis, kuri ištinka baltą vėduoklę turinčią moterį?

Freilina Ban (*Ban Jieyu*, 班婕妤; tikras vardas nežinomas) – Kinijos Vakarų Han dinastijos (206 m. pr. Kr.–8 m. po Kr.) literatė – buvo išrinkta į imperatoriaus Čengdi (*Cheng Di*, 成帝) rūmus, tačiau valdovo meilė iš jos paveržė kita. Tuomet ji sukūrė garsiuosius „Apmado rimus“ (*Yuangexing*, 怨歌行), dar vadinamus „Apskritos vėduoklės daina“, kuriuose lygino save su rudenį išmetama nebereikalinga vėduokle.

Kartą pavasarį Japonijos Mino žemės (dab. Gifu prefektūra) Nogami užeigos namuose apsisistoja į rytus keliaujantis generolas majoras. Pasikvietęs draugijon pasilinksminimų moterį Hanago (花子), jis apsikeičia su ja vėduoklėmis. Svečiui išvykus, nuo mažens užeigoje gyvenanti Hanago tarsi praranda sveiką protą ir išstis dienas leidžia spoksodama į dovanotąją vėduoklę. Nuo šiol ji bus vadinama „moterimi iš Ban giminės“ (*Hanjo*, 班女) kaip ir Zeami pjesė, apie kurios siužetą čia kalbama. Atsisakydama priimti svečius, ji įsiutina savo šeimininką ir šis išvaro ją į gatvę „su visa vėduokle“.

Klajoju aš be vietos laukuose ieškodama kelių. Kur man eit, nebežinau, su rūbais, ašarom rasotais.
(謡曲・班女)

⁹ Cituojamas *Sakmės apie princą Gendži* eilėraštis, kurį Menuvio žiedų dama deklamavo princui. Kalnas – tai Gendži, į vakarus keliaujantis mėnuo – moteris, kurios gyvenimas gali nutrūkti pusiaukelėje.

Rudenį generolas majoras vėl keliauja per Nogami, šįkart – namo. Užsukęs į užėigą, jis sužino, kad „moters iš Ban giminės“ tenai jau nebėra. Liepęs pasakyti, jei bus proga, kad Hanago susirastų jį sostinėje, generolas majoras išvyksta pasimelsti į Tadasu mišką prie Šimogamo šventyklos. Tačiau pamišusiai Hanago niekas jo žodžių neperduoda.

Tik rudeniškas vėjas siunčia žinių apie pabodusį pasaulį su nesantarve kadais mylėjusių žmonių.

Ji šaukiasi dievų, kurie „sutuoktinius ir mylimuosius saugoti pasižadėję“, tarp jų – ir Mivos dievo, tačiau atsako nesulaukia. Hanago atkeliauja į Tadasu mišką.

Užkalbinta generolo majoro palydovo ir paprašyta „pašėlioti“ – pašėlusį šokį sušokti, Hanago atsako:

Būna kartais, kad išgyja mano siela, tačiau tokie, kur pašėlioti liepia, patys ne mažiau yra pakvaišę – visai kaip vėjas, kurs šokdina rudenio lapus. Nenuostabu, kad meilės audrose lyg lapas tas širdis manoji siaučia. O, kaip graudu! Meldžiu, daugiau nebeprašykite, kad šėliočiau.

P a l y d o v a s. Na, o vėduoklė kaip? Ta, kuri Ban moteriai priklauso?

H a n a g o. Negali būt! Nejau mane jūs moterim iš Ban šeimos vadinat? Gerai, tegu. Beširdis vyras man vėduoklę atminčiai paliko, ir ją paėmus į rankas, nebegaliu padėt, ir ašarų nebegaliu aš sulaikyti, kur rieda žemėn nuo rasoj sudrėkusių rankovių. Net žodžiai iš eilių senų man skamba mintyse. „Sniego spalva – kaip rudenio vėduoklės, kuri Ban moters miegamajam numesta, ir balsas sniego – kanklių muzika, iš Ču valdovo kambarių aukštų atsklidus naktįje“.

C h o r a s. „Kas, pasibaigus vasarai, iškris anksčiau ant žemės: iš rankų slystanti vėduoklė ar rudenio rasa balta?“¹⁰ Kokia atšalus mano lova, kurioj guliuosi ir keliu! Viena užmigsiu, ir priegalvio nebus su kuo dalytis, kai mėnesį lydėsiu miegamojo kambarį žvilgsniu.

Hanago – tai moteris, diena dienon laukianti žinios iš žmogaus, kuris jai pažadėjo grįžti rudenį ir apie kurį sukasi visos jos mintys.

Tie klysta, kurie sako, esą vėduoklės mostu žmogų galima prišaukti. Man pasimatymas nebuvo lemtas, – kaip tik todėl ir meilė nesitraukia iš širdies, kaip tik todėl ir meilė nesitraukia iš širdies.

Toji Hanago meilė atlyginama. Generolas majoras ją susiranda ir jiedu atsikeičia vėduoklėmis.

C h o r a s. Ir prietemos blausioj šviesoj ji raštą menuvio žiedų išvydo. Tu irgi „pasikvieski Koremicu su skala ir į vėduoklę rankose pažvelki“¹¹, – ištarus taip, ji į vėduoklę jo žiūrėjo, o jis – į josios, ir jie abu pažino baltą sniego spalvą. Jausmas moterų ir vyrų bus atrastas vėduoklėj, atminčiai kitam padovanotoj. Moterų ir vyrų jausmas...

Taigi paradoksalu, bet vėduoklė, anot Zeami, yra meilės jausmo išraiška ir ji su Menuvio žiedų dama siejama net pjesėje, išoriškai su *Sakme apie princą Gendži* neturinčia nieko bendra.

¹⁰ Laisvos citatos iš kinų ir japonų eilėraščių.

¹¹ Perfrazuotas sakinytis iš *Sakmės apie princą Gendži*.

Dabar panagrinėkime, su kuo siejama kultuvė, kurios įvaizdis dažnas klasikinėje kinų poezijoje nuo tada, kai Tang dinastijos poetas Li Bai (701–762) perkėlė jį iš Wu kunigaikštystės liaudies dainų. Čia pateiksime keletą pavyzdžių.

北斗星前旅雁橫 南樓月下擣寒衣

Pro Šiaurės Kaušo žvaigždes

žąsimis pakeleivingoms skrendant

bokšte pietų po mėnuliu

žiemos šaltos rūbus velėju. (劉元叔《妾薄命》)

月帶新霜色 砧和遠鴈聲

Mėnuo žvilga pirmojo šerkšno spalva,

ir aidi sąskambių darna

dūžiai kultuvės

su tolimu balsu žąsų laukinių. (白居易《酬夢得霜夜對月見懷》)

誰家思婦秋擣帛 月苦風淒砧杵悲

八月九月正長夜 千聲萬聲無了時

Kas tai? Gal ilgesio namuos kankinama

žmona velėja šilko žlugtą rudeninį?

Mėnesienos skvarba, vėjo žvarba,

kultuvės gėla ir liūdesys grūstuvo...

Išties ilga naktis

aštuntą mėnesį ir mėnesį devintą

Tūkstantis dūžių ir dešimtkart po tūkstantį –

nė mirksni garsas nenutyla. (白居易《聞夜砧》)

Iš cituotų poemų ištraukų galima spėti, kad mėnulio, žąsų ir kultuvės derinys kiniškojoje poezijoje buvo klišė, už kurios slypi moteris, palikta į tolimas žemes iškeliavusio savo vyro, ir jos nerimas, kad tose žemėse gali būti ne mažiau gražuolių nei sostinėje. Heiano laikotarpio japonų aristokratams, kurie ne tik skaitė kinų poeziją, bet ir patys kurdavo eiles kinų kalba, visa tai buvo puikiai žinoma.

Tai, kad Gendži prisiminimuose apie naktį, praleistą su Menuvio žiedų dama, iš viso tąkart girdėto triukšmo išskyla būtent šis garsas, gali būti raktas į vienos mįslingiausių romano veikėjų, kuri per savo trumpą gyvenimą pažino „kultuvės moters“ nedalią, charakterį. Tai, ką septyniolikmetis Gendži matė ar norėjo matyti pora metų už jį vyresnėje Menuvio žiedų damoje, nebuvo tikroji moteris su jausmais ir nuoskauda (2, 94). Galbūt jos išorinis ar neteisingai suprastas nuolankumas slėpė sužeistos širdies apatiją ir skausmą, kad vyrui ne ji rūpi labiausiai ir kad jis niekada nesupras, kaip jai svarbi ištikimybė.

Tačiau romane yra dvi „kultuvės moterys“.

Jau kalbėjome apie No dramaturgų gebėjimą išgryninti įvaizdį, todėl verta nusikelti kelio-mis epochomis vėliau ir patyrinėti dar vieną Zeami pjesę, kuri vadinasi „Kultuvė“ (*Kinuta*, 砧). „Kultuvėje“ pasakojama apie „vieną poną“ iš Ašijos uostamiesčio pietinėje Kiūšiū saloje, kuris išvyksta į sostinę dalyvauti teismo procese kaip ieškovas, tačiau, užuot išsyk grįžęs namo pas žmoną, po trejų metų parsiunčia gimtinėn tarnaitę, vardu Jūgiri (*Yūgiri*, 夕霧).

Kaip antino su anteile meili porelė po bendro guolio apklotu liūdėjom, kamuojami minties apie išsiskyrimą greitą. Ir į pasaulį žvelgdami kartu, tarsi plekšnelės akys, išodintos vienapus, mes nerimavom dėl bangų, kur stos į mūsų tarpą. (謡曲・砧)

Tokiais žodžiais paskutinės dienas su vyru prisimena jo laukianti žmona, kai į duris pasibeldžia namo parsiradusi Jūgiri ir pradeda teisintis, kad dėl darbų gausybės visą tą laiką negalėjusi ištrūkti iš sostinės, kuri jai buvusi „ne prie širdies“.

Ž m o n a. Ką tu sakai? Ar sostinės gyvenimas tatai ne prie širdies tau buvęs? Tai pagalvok apie mane! Bet taip, teisi tu, net šventiškas didžiausio miesto šurmulyš kaip ir linksmybių dažnos progos kalti dėl mūs vidinės tuštumos bus tapę, nes kaltint esam mes papratę.

C h o r a s. Bet tiems yra kitaip, kuriems atkampiuose namuos gyvent pabodo, kai rudeniu paskutinės dienas skaičiuojant, svečių takus užžėlusi žolė nuvysta ir pažadų tesėt kas sau išėję nebegrižta, ir nēr kur prisiglaust kelionėj.

Iš šio epizodo, kai užsipuolusi niekuo dėta tarnaitė šeimnininkė kalba pati ir choro žodžiais, galima suprasti, kad veiksmas vyksta vėly rudenį ir kad žmona negali dovanoti vyrui ne tik už melagingus pažadus, bet ir už gyvenimą tolimame mieste, kuris niekada jame nebuvusiai moteriai atrodo kupinas „šventiško šurmulio ir dažnų linksmybių“, tai yra realių pavojų jos santuokai. Kaip tik tuo metu kažkur pasigirsta keistas garsas – kultuvės, kaip paaiškina šeimnininkei Jūgiri.

Ž m o n a. Tavo tiesa. Žinai, savos širdies kartėly aš seną nutikimą būsiu prisiminus, kaip kinų žemėje žmogus, vardu Su U¹², gyveno ir, regis, barbarų šaly likimo valiai vienas buvo paliktas. O namuose jo laukianti žmona irgi vaikai, žinodami, kad atsibunda jis šaltos nakties žvarboj, iš rūpesčio į aukštą bokštą lipo ir žlugtą kultuve velėjo. Ar tikslą jų troškimas bus pasiekęs, tačiau užu Didžiosios kinų sienos Su U atskirtojo sapne išgirdo balsą iš savos giminės. Gal aš taip pat paguodos reikalinga, tad vakaro gūdžioj vienatvėj paimsiu audeklą, kurs raštais užjūrio išmargintas, ir eisiu kultuve daužyti, kad tik atlėgtų man širdis.

Zeami, priešingai nei jo žentas, paprastai kurdavo spektaklius remdamasis populiariomis žymių kūrinių siužetų santraukomis ir žodinių straipsniais, tai yra antriniais, o ne pirminiais literatūros šaltiniais, iš kurių siužetų semdavosi idėjų savo dramaturgijai. Nei Han dinastijos kronikoje, nei japoniškojoje *Sakmėje apie Taira giminę* nėra užuominos apie tai, kad Su U žmona ir vaikai kultuvės dūžiais siūsdavo žinią brangiam žmogui, tačiau Heiano laikotarpio pabaigos kiniškuosiuose japonų raštuose toks motyvas aptinkamas, vadinasi, bent Japonijoje ši analogija buvo sukurta ir žinoma pakankamai gerai, kad maždaug po dviejų šimtmečių Zea-

¹² Su U (*Su Wu*, 蘇武; ?–60 m. pr. Kr.) – Vakarų Han dinastijos imperatoriaus Udi (*Wudi*, 武帝) valdinys, paskirtas rūmų sargybos viršininku ir išvykęs pasiuntiniu į hunų žemes. Ten sučiuptas, nelaisvėje praleidęs 19 metų, bet nepalūžęs po visų išmėginimų. Namu parsiuštas valdant imperatoriui Džaodi (*Zhaodi*, 昭帝). Pasak legendos, kinų valdovas pašovęs laukinę žąsį, prie kurios kojos buvęs pririštas Su U laiškas su žodžiais apie ištikimybę Han dinastijos imperatoriui. Su U gyvenimas papasakotas 82 metų kinų istorijos kronikoje *Han dinastijos knyga* (*Hanshu*, 漢書), o legendos apie žąsį variantas užrašytas ir XIII amžiaus japonų karinėje apy-sakoje *Sakmė apie Taira giminę* (*Heike monogatari*, 平家物語).

mi ja pasinaudotų rašydamas pjesę „Kultuvės“ pavadinimu. Tačiau iš tiesų vaidinime ji reikalinga tik pagrindinei rekvizito detalei įvesti. Toliau veiksmas rutuliojasi pagal įprastą modelį, kai skalbinių – ir dar kiniškais ornamentais margintų – velėjimas tampa vyro pažemintos moters iškrova. Jūgiri, iš pradžių pasipriešinusi šeiminkės norui imtis tokio prasčiokų darbo, netrukus sutinka atnešti kultuvę, jei „jūsų širdžiai tai suteiks paguodos“.

Šaltoje mėnesienos šviesoje dvi moterys – ponia ir tarnaitė, kuri gal ir nebuvo visai niekuo dėta, – velėja skalbinius kultuve, dūžių ritmu tardamos pagiežos žodžius. Mėnuo, nakties žvarba, vėtros lenkiamų pušų ošimas, elnio mūkimas, krintantis vienišas lapas – toks yra verbalinis moterų dialogo ruduo.

J ū g i r i. Rūmuose aukštai iškilus vandens laikrodžio strėlė – nakties vėliausias metas.

Ž m o n a i r J ū g i r i. Vėjas sukas šiaurėn.

Ž m o n a. Kaimynės kultuvė lėtai į žlugtą dūžta ir vėl paskubina žingsnius.

C h o r a s. Mėnulis plaukia vakarų kryptim.

Šios eilutės – beveik tiksliai išverstas eilėraštis iš japonų imperatoriaus Murakami sūnaus, poeto ir gydytojo Tomohira (具平親王; 964–1009) kiniškosios kūrybos.

宮漏高低風北送、隣砧緩急月西傾

Kapsi rūmų laikrody vanduo,

pakildamas ir vėl nusekdamas,

ir vėjas pučia šiaurėn.

Kaimynų kultuvės lėtus dūžius

greiti pakeičia,

į vakarus mėnuliui kryptant. (新撰朗詠集上・秋夜)

Kultuvė nebūtinai turi būti pagrindinės veikėjos rankose, ji gali skambėti šalimais kaip perspėjimas. Arba kultuvių gali būti ne viena, o „šen ir ten – visur aplinkui“, kaip sakoma *Sakmės apie princą Gendži* „Vakaro veidų“ skyriuje. Taigi „Kultuvės“ vaidinimo garsiniame fone susilieja bent trijų kultuvių dūžiai.

C h o r a s. Prašau, būk atsargi, namų pastogėj auganti pušie, ir vėtros garso savo šakose nepasilik įstrigusio! Tu, vėjau, dūžius kultuvės, kur aidė čia, su savimi paimk ir skriek pas žmogų, kurs toli! Bet, vėjau, nuo pušies pakilęs, nepūsk per smarkiai, – jeigu širdis manoji jį pasieks ir pasirodys mano veidas jo sapne, jo miego neдрaskyk! Kam rūbas sudraskytas reikalingas, o jei ir apsilvilks kas nors, nebus ateinančių jo aplankyti, sutrauktų saitų taisyti.

Ir kiek vėliau:

C h o r a s. Aštuntą mėnesį ir mėnesį devintą ištis labai ilga naktis. Aš dūžių tūkstančiu ir dešimtkart po tūkstantį su juo apie prislėgtą širdį pakalbėt norėsiu. Spalva mėnulio, vėjo nuojauta ir netgi šerkšnas ant šešėlių per sielą šiurpuliais nuėjo, ir tą akimirką dūžiai kultuvės su vėtra naktine ir liūdesio sutramdyta rauda, ir čirpiančia svirpliuko dejone ištirsta krintančioje rasoje ir ašarų riedėjime – cingt cingt, kap kap kap... Nebežinau, kuri čia kultuvės daina.

Galiausiai Jūgiri pasako šeiminkėi, kad vyras iš sostinės siunčiaš žinią, jog negrįš ir ši rudenį. Nebegalėdama pakelti naujos išdavystės, moteris miršta.

C h o r a s. Užkimo balsas nuo raudų – gargždus kaip čirpesys svirpliuko nuvytusioj žolėj laukų. Širdis tarsi gelė tarp kuokštų stagarų pusiausvyros netekus vėjų, ir patalas ligos, kur moteris nugrimzta ir, sielai atsisveikinus su kūnu, miršta, ir sielai atsisveikinus su kūnu miršta.

Suprantama, tuo No spektaklio veiksmas nesibaigia. Išgirdęs apie žmonos mirtį, į gimtinę nebe!..³ mas sugrįžta šeimnininkas. Jis paliepia tarnui suruošti gedulo apeigas ir sukviesti vietos žmones, tačiau tai, kas vyksta paskui, yra tik dviejų žmonių reikalas: jo ir mirusios žmonos, kuri iškviečiama stuksenimu į beržinio lanko tempimą kaip ir visos dvasios, neva prisiglaudavusios viršutinėje templei skirtoje lanko įrantoje. Pasidėjęs priešais save tarp žmonos daiktų rastą kultuvę, našlys klausosi vėlės, nevaldomų žemiškų aistrų pasmerktos kankintės pragare, kur jai skirta gana tiesmuka bausmė: už tai, kad gyva būdama daužė žlugtą kultuvę, po mirties yra čaižoma rimbu. Ji supranta, kad beprasmiška ir netgi gėdinga laikytis prisirišus prie gyvųjų pasaulio ir tame pasaulyje paliktų jausmų, tačiau, vos prisiminusi savo vyro „tuščius pažadus“, vėl pajunta užverdantį kraują.

Toje istorijoje, kuri anksčiau į galvą buvo man atėjusi visai teisingai, Su U pakeleivingą žąsį siuntė, ir laišką, kurs įduotas buvo, laimingai pasiekė tėvynę į pietus nuo Didžiosios sienos, nes tik tada valia stipri, kai meilės priesaikos tuščiai nebūna išdalytos. Tada kodėl gi tu, padėjęs galvą ant atskirtojo pagalvės, neišgirdai, jei ne tikrovėje, tai bent sapne, kaip skalbinius nakties žvarboj velėja kultuvė. O, kaip man pikta!

Vyras nieko neatsako. Jis skaito sutrą, kad numaldytų žmonos dvasią.

C h o r a s. Ir nušvito vėlei kelias, kurs veda į nirvaną. Tad pagalvokite gerai, juk dūžiuos kultuvės negirdomis širdis tarsi gelė slypėjo ir mokymo tiesa joj sužydėjo, pasėjęs atbudimo sėklą, pasėjęs atbudimo sėklą.

Apie kultuvę neužsimenama nei No teatro „Menuvio damoje“, nei „Pinučių viršulangiuose“, nors pastarojoje pjesėje kalbama apie Penktajame kvartale Gendži praleistą naktį. Kultuvė buvo Menuvio žiedų damos mirties pranašas, tačiau gyvos veikėjos charakteriui ir jos pažinčiai su Gendži svarbesnis yra baltosios vėduoklės įvaizdis. Menuvio žiedų dama savo, be teisės moters, vėduoklę atiduoda ją paniekinusio vyro bičiuliui vasarą, kai baltomis vėduoklėmis nuo karščio ginasi visi. Ji – reikalinga (tegu kitam, bet reikalinga), ir tai ne tik jos sulauktas atlygis už laukimą, bet ir jos kerštas. Tačiau nors šiai vėduoklei antroji „rudens lemtis“ skirta nebuvo, Menuvio damos ir Gendži ryšys pasmerktas iš pat pradžių, ir apie tai byloja jų sąjungos naktį girdima kultuvė.

„Baltosios vėduoklės“ moters neviltis pasireiškia pasyvumu, kultuvės moters neviltis – veiksmu. Vėduoklės moteris pasiduoda kitų užgaidoms tarsi lapas, šokdinamas vėjų. Ji neturi namų, o jos meilė juo didesnė, juo ilgiau ji verčiama laukti. Kultuvės moteris kitokia: ji gali mirti ligos patale apsėsta savų aistrų, bet pirmiausia nori būti išgirsta.

Penktajame kvartale sklindantys „prislopę“ kultuvės dūžiai, kurie romane įsiskverbia į pašamonę kaip No teatro pjesių nuotaikos ir iškyla lemiamu momentu, aidi iš Šeštojo kvartalo. Rokudžio – tikroji „kultuvės moteris“, pasirodanti mylimam vyrui sapne ir neleidžianti jam „sutraukti saitų“ – jei ne geruoju, tai piktuojau. Menuvio žiedų dama elgiasi kaip Hanago –

nekovoja, nors vėduoklę saugo nuo pat to laiko, kai po ilgo nesimatymo sulaukusi namuose savojo generolo leitenanto, atsisveikino su juo eilėraščiu. Kaip vėliau paaiškėjo, – atsisveikino visam laikui:

*Nuo lovos dulkes braukianti rankovė
rasota kaip ir vasaros gvazdikas,
nuo vėtrų įsiūžavusių susigūžęs.
Ruduo atėjo, o su juo –
ir atšalimas...¹³ (源氏物語・帚木巻)*

Romane būsimoji Menuvio žiedų dama pasirenka aukos likimą rudenį pabėgdama su savo gėda ir nužudoma tos, kuri su aukos likimu nesitaiksto ir nemoka atleisti. Galiausiai pralaimi jos abi – tiek auka, tiek keršytoja – kiekviena su kitu vyru. Tačiau, priešingai nei „Dvasinio apšvalymo rūmuose“, „Menuvio damoje“ vienuolio malda už mirusiosios sielą suteikia išsižadavimo palaimą:

Keliai tarp debesų, kur brėkšta rytuose¹⁴, ją atvedė į mokymo tiesas, ir priblandoj apyaušrio dangop ji kilo, kol dingo nežvelgiamoje debesijoje.

„Atbudimo sėkla“ gali slypėti ir kultuvės dūžiuose, tačiau ar ji ras dirvą sieloje, priklauso tik nuo paties žmogaus. Princas Gendži neteisiam Rokudžio suprasdamas savo kaltę kaip ir neištikimas vyras „Kultuvėje“, kuris, nepadėjęs gyvai žmonai, išgelbsti bent jos vėlę. Gendži ir Rokudžio vėl bus kartu, tačiau šiai „kultuvės moteriai“ sugražinta dvasinė ramybė ilgai netruks, nes nė vienas jų negali pakeisti savo prigimties.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. 鈴木日出男『源氏物語への道』（小学館、一九九八）
2. 天野紀代子「砧の女と梟の院」（『和漢比較文学叢書』、第十二巻、平成五年十月一日、抜刷）
3. 黒須重彦「班婕妤と夕顔」（『文学』第五十巻第二号、昭和五七年二月）
4. 青柳隆志「源氏物語における朗詠と催馬楽」（『源氏物語研究集成』第九巻、風間書房、平成十二年）

¹³ *Sakmės apie princą Gendži* „Šluotražio medžio“ skyriuje „vasaros gvazdiku“ generolas leitenantas buvo pavadinęs savo mylimąją, vėliau tapusią Menuvio žiedų dama. „[siūžavusios vėtros“ – generolo leitenanto uošvija, grasinanti bejėgei merginai, kurios rankovės šlapios nuo ašarų, o rudenį atšalancios meilės lova – užklota dulkėmis.

¹⁴ Aliuzija į *Sakmės apie princą Gendži* „Vakaro veidų“ skyriaus eiles, kurias princas sudėjo ankstyvą rytmetį atsivežęs Menuvio žiedų damą į „vienus rūmus“ netoli nuo Penktojo kvartalo:

*Kažin ar senesniais laikais taip pat
žmogus man dar nežinomuose keliuose
paklysdavo – tarp debesų, kur brėkšta rytuose?*

5. 河添房江『性と文化の源氏物語』（筑摩書房、一九九八）
6. 紫式部『源氏物語』（新編日本古典文学全集 20～25、小学館、一九九七～一九九八）
7. 『謡曲集』（新編日本古典文学全集 58～59、小学館、一九九七～一九九八）
8. 『古事記』（新潮日本古典集成 27、新潮社、昭和五十七）
9. 『古今和歌集』（新日本古典文学大系 5、岩波書店、一九八九）
10. Shuichi, Kato, 1981: *A History of Japanese Literature*, 3 vols., transl. by D. Chibbett, Kodansha International, vol. 1.
11. Ivan, Morris, 1994: *The World of the Shining Prince*, Kodansha International.

THREE CLASSICAL JAPANESE LITERARY IMAGES RECITED IN THE NOH DRAMA AND RETROACTIVE IN *THE TALE OF GENJI*

Dalia Švambarytė

Summary

Classical Japanese literature is rich in allusions and multi-connotation images that migrate freely in Japanese- or Chinese-written works. A hint dropped by the author and adequately perceived by the reader adds new dimensions to the text, endows it with further arguments and may be essential in dealing with characters and true motivation of their behaviour. The Noh drama was chosen in this essay as a genre that conveys concentrated emotion and through it reveals the very essence of the meaning of certain symbols agreed in medieval Japanese literature. Translated passages from ancient and medieval Japanese and Chinese sources, and extracts from *Miwa*, *The Cloth-Beating Block*, *Lady Han* as the central Noh plays discussed here enable us to look retrospectively at the setting of certain scenes and dialogues in Murasaki Shikibu's *The Tale of Genji* where details minor in scale may be major in significance and play the key role in the emotional undercurrent of the novel as does the white fan in the relationship of Genji with Lady of the Evening Faces, the thump of fulling hammers in the circumstances of her death, and the shadow of Mt. Miwa in the portrait of Rokujo Lady whose inclusive appearance links together the issues of this article.

[teikta 2002 m. spalio 6 d.]